

УДК341;342.7

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ПОВОДЖЕННЯ Й ТРИМАННЯ ЗАСУДЖЕНИХ

Мишук М.С.

заслужений юрист України, кандидат юридичних наук, доцент кафедри державно-правових дисциплін, ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, вул. Табірна, 30-32, 03113, Україна
tel.: (063) -83-301-46, e-mail: mishchuk.m@ukr.net
ORCID: 0000-0002-9918-1387

Белікова С.О.

доцент кафедри загальноюридичних дисциплін, цивільного права та правового забезпечення туризму, кандидат юридичних наук, Київський університет туризму, економіки і права, м. Київ, вул. Генерала Жмаченка, 26, 02000, Україна
тел.: 050-28-46-998, e-mail: Svetlana.bell@ukr.net
ORCID: 0000-0003-4673-1346

THEORETICAL AND LEGAL ANALYSIS OF INTERNATIONAL STANDARDS FOR THE TREATMENT AND CONTAINMENT OF CONSUMED

Mishchuk M.

Honoured lawyer of Ukraine,
Candidate of Juridical Sciences (Ph.D.), Associate Professor of the department of State and Legal Disciplines, "KROK" University, Kyiv, street Tabirna 30-32, Ukraine
tel.: (063) -83-301-46, e-mail: mishchuk.m@ukr.net
ORCID: 0000-0002-9918-1387

Belikova S.

Assistant professor of Department of General Legal Disciplines,
Civil Law and Tourism Legislative Regulation, Candidate of Juridical Sciences,
Kyiv University of Tourism, Economics and Law,
Kyiv, General Zhmachenkastreet, 26, 02000, Ukraine
E-mail: svetlana.bell@ukr.net, Phone: 050-28-46-998
ORCID: 0000-0003-4673-1346

Анотація. У статті наведено теоретико-правовий аналіз міжнародних стандартів поведінки й тримання засуджених, визначені питання, пов'язані із захистом прав таких осіб, шляхів запровадження у національне законодавство норм міжнародно-правових актів, які закріплюють права і свободи людини. Зосереджено увагу на мінімальних стандартах поведінки з в'язнями, Європейських пенітенціарних правилах, Токійських та Пекінських правилах, оскільки одним із напрямів міжнародної правозастосовної діяльності є розробка і прийняття міжнародно-правових актів, що суттєво впливають на систему органів виконання кримінальних покарань. Основним критерієм для запровадження в дію цих міжнародно-правових актів стало дотримання прав людини у контексті щодо поведінки із засудженими особами в органах та кримінально-виконавчих установах. У зв'язку з цим перед кримінально-виконавчою системою постало питання щодо забезпечення її ефективності шляхом спрямування діяльності у руслі відповідності міжнародним стандартам і правилам. У статті визначено класифікацію міжнародно-правових стандартів та зосереджено увагу на стандартах загального характеру і стандартах спеціального характеру. Аналіз цих стандартних правил свідчить, що вони мають на меті запропонувати свої рекомендації щодо створення у країнах мінімальних загально-визнаних гуманних умов поведінки та тримання позбавлених волі осіб, щоб забезпечити повагу до людської гідності й усебічного дотримання прав людини на всіх етапах кримінального судочинства. Водночас, окреслено проблеми та системні порушення прав людини у місцях несвободи, які зазначені у щорічній доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини й громадянина в Україні за 2019 рік. Сьогодні пріоритетами у сфері виконання покарань мають стати:

забезпечення прав людини, дотримання мінімальних стандартних правил щодо поводження і тримання засуджених осіб, підвищення ефективності діяльності органів кримінально-виконавчої спрямованості.

Ключові слова: міжнародні нормативно-правові акти, Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями, Європейські пенітенціарні правила, Токійські правила, Пекінські правила, установи виконання покарань, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини.

Формул: 0, рис.: 0, табл.: 0, бібл.: 8.

Annotation. The article provides a theoretical and legal analysis of international standards for the treatment and maintenance of convicts, certain issues related to the protection of the rights of such persons, ways of introducing into national legislation the norms of international legal acts that enshrine human rights and freedoms. Attention is focused on the Minimum Standards for the Treatment of Prisoners, the European Penitentiary Rules, the Tokyo and Beijing Rules, since one of the areas of international law enforcement activity is the development and adoption of international legal acts that have a significant impact on the system of enforcement bodies. The main criterion for the enactment of these international legal acts was the observance of human rights in the context of the treatment of convicted persons in penal institutions. In this regard, the penitentiary system was faced with the question of ensuring its effectiveness by directing its activities in accordance with international standards and rules. The article defines the classification of international legal standards and focuses on general and specific standards. The analysis of these standard rules states that they aim to propose their recommendations for the establishment in countries of universally recognized minimum conditions of humane treatment and detention of persons deprived of their liberty, in order to ensure respect for human dignity and full respect for human rights at all stages of criminal proceedings. At the same time, the problems and systemic violations of human rights in places of detention, indicated in the annual report of the Authorized Person of the Verkhovna Rada of Ukraine for Human Rights on the state of observance and protection of human and civil rights and freedoms in Ukraine in 2019, were identified. Today, the priorities in the sphere of the execution of sentences should be: ensuring human rights, observing the minimum standard rules for the treatment and maintenance of convicts, increasing the efficiency of the activities of the bodies of the criminal executive direction.

Key words: international regulations, Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners, European Penitentiary Rules, Tokyo Rules Rules, Beijing Rules, institutions for the execution of sentences, Authorized Person of the Verkhovna Rada of Ukraine for Human Rights.

Formulas: 0, fig.: 0, tabl.: 0, bibl.: 8.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В умовах сьогодення міжнародне співтовариство різноманітно впливає на ведення в Україні правозастосовної діяльності у сфері протидії злочинності. Одним із напрямів такої діяльності є розробка та прийняття міжнародно-правових актів, які суттєво впливають на систему органів виконання кримінальних покарань. Основним критерієм для запровадження в дію цих міжнародно-правових актів стало дотримання прав людини у контексті щодо поводження із засудженими (ув'язненими) особами.

Досвід європейських країн та судових інституцій міжнародного рівня, таких як Європейський суд з прав людини, свідчить про чисельні порушення прав засуджених і важливості здійснення контролю за діяльністю установ відбування покарань з метою уникнення ризику порушення прав людини.

Слід зазначити, що сьогодні у науковій та юридичній літературі

приділяється певна увага дотриманню Україною норм міжнародних правових стандартів щодо поводження й тримання засуджених до позбавлення волі осіб. У свою чергу, перед кримінально-виконавчою системою органів та установ постало питання щодо забезпечення її ефективності шляхом спрямування діяльності у руслі відповідності міжнародним стандартам і правилам.

Вважаємо, що актуальність досліджень з питань дотримання прав людини в пенітенціарних установах щороку значно зростає, а відтак, зростає зацікавленість у застосуванні зарубіжного досвіду та єдиних міжнародно-правових норм у цій сфері суспільних відносин.

Вирішення наявних проблем, пов'язаних з поводженням і триманням ув'язнених осіб необхідно починати з розуміння сутності мінімальних стандартів поводження з в'язнями, Європейських пенітенціарних правил, Токійських та Пекінських правил, дослідженні проблемних питань і фактів порушення прав людини у цій сфері, що є одним з

ключових завдань у напрямі захисту прав людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням різних аспектів особистості засуджених осіб та забезпеченням їх прав у вітчизняній науці кримінально-виконавчого права займалися такі науковці, як: Ю. Антонян, В. Бадира, І. Богатирьов, О. Богатирьова, О. Джужа, Н. Карпачова, О. Колб, В. Лутковська, В. Маляренко, В. Меркулова, А. Степанюк, В. Трубников, Ю. Чеботарьова й інші, праці яких на сьогодні мають суттєве наукове значення. Серед сучасних провідних учених у цій сфері окремі дослідження щодо визначення стану дотримання прав людини в діяльності органів та установ виконання покарань на основі імplementованих міжнародних стандартів забезпечення прав засуджених до позбавлення волі проводили В. Кирилюк, Н. Рябих, О. Почанська, О. Стеблинська. Проте питання щодо системного аналізу втілення міжнародно-правових стандартів, спрямованих на захист прав засуджених осіб до позбавлення волі зумовлюють подальші дослідження, чим і пояснюють актуальність даної публікації.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми. Необхідно зауважити, що на сьогодні недостатньо дослідженим залишається питання щодотейоретико-правового аналізу захисту прав засуджених та ув'язнених осіб, втілення теоретичних аспектів міжнародно-правових стандартів у діяльність кримінально-виконавчих установ, імplementації міжнародних норм у національне законодавство.

Формулювання цілей статті. Метою статті є теоретико-правовий аналіз міжнародних стандартів поводження й тримання засуджених, а також визначення питань, пов'язаних із захистом прав таких осіб та шляхів упровадження у національне законодавство норм міжнародно-правових актів, які закріплюють права і свободи людини.

Виклад основного матеріалу дослідження. У результаті міжнародного співробітництва у кримінально-виконавчій

сфері розробляються та приймаються положення, що в сучасній теорії називаються міжнародними стандартами поводження із засудженими. У цих стандартах закладено узагальнений позитивний міжнародний практичний досвід стосовно поводження і тримання в установах відбування покарань засуджених, наявність альтернативних позбавленню волі заходів, а також гуманістичний підхід щодо вдосконалення виконання покарань.

Безумовно, міжнародні стандарти знаходять відображення в певних правових документах, зокрема, деклараціях, конвенціях, правилах, договорах у вигляді норм, а також принципів та рекомендацій, які у подальшому можуть бути імplementовані у національне законодавство. Основні норми міжнародних нормативно-правових актів стали базовою основою для розробки чинного законодавства кримінально-правового і кримінально-виконавчого характеру, що є додатковими гарантіями дотримання прав засуджених в установах виконання покарань.

Міжнародно-правові акти закріплюють основні стандарти та є еталоном гарантій прав і свобод громадян. Визнання міжнародно-правових актів, ратифікація та реалізація їхніх положень у національному законодавстві є одними з обов'язків, узятих на себе Україною перед міжнародним співтовариством. У результаті міжнародного співробітництва у сфері забезпечення прав людини в системі виконання покарань розробляються і приймаються положення, які в сучасній пенітенціарній теорії іменуються міжнародними стандартами поводження із засудженими [1].

Значення міжнародних нормативно-правових актів полягає в тому, що вони насамперед є орієнтиром для розвитку політики у сфері виконання покарань, законодавства та захисту прав засуджених у різних країнах. Вони пронизані тезами щодо спрямованості виконання покарань на ресоціалізацію виправлених засуджених, поєднання вимогливості до засуджених з гуманним і справедливим

ставленням до них, залучення засуджених до суспільно корисної діяльності, спонукання до роботи над собою тощо.

Основними формами діяльності держави щодо ефективного залучення та використання стандартів міжнародного характеру в сфері забезпечення прав осіб, засуджених до позбавлення волі, є безпосередня міжнародна співпраця, обмін досвідом у реформі пенітенціарної сфери й, зокрема, у питаннях захисту та охорони прав і свобод засуджених, упровадження зарубіжного досвіду нормативно-правового закріплення й застосування міжнародних стандартів стосовно прав засуджених осіб шляхом ратифікації та подальшої імплементації цих стандартів у національному законодавстві, адаптації норм чинного національного законодавства до загальновизнаних міжнародних стандартів у даній сфері, а також відповідної правотворчої й правозастосовної, організаційної, оперативно-виконавчої та контрольної діяльності всіх суб'єктів забезпечення прав осіб, засуджених до кримінального покарання у вигляді позбавлення волі [2, с. 167].

У межах статті передбачається теоретико-правовий аналіз міжнародних нормативно-правових актів, зосереджений на мінімальних стандартах поводження з в'язнями, Європейських пенітенціарних правилах, Токійських і Пекінських правилах.

Міжнародно-правові стандарти, як усі інші нормативно-правові акти, мають відповідну класифікацію. На наш погляд, умовно їх можна класифікувати на стандарти загального характеру й стандарти спеціального характеру.

Стандарти загального характеру відображені в універсальних міжнародних документах про права людини, прийнятих Організацією Об'єднаних Націй (ООН), Радою Європи (РЄ) та іншими міжнародними організаціями, до яких слід віднести: Загальну декларацію прав людини (1948 р.), Міжнародний пакт про цивільні і політичні права (1973 р.), Конвенцію № 29 про примусову або обов'язкову працю (1930 р., у редакції –

1956 р.), Декларацію про захист всіх осіб від тортур і інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів обігу і покарання (1975 р.), Конвенцію проти тортур і інших жорстоких, нелюдських і принижуючих гідність видів обігу і покарання (1984 р.), Європейську конвенцію про захист прав людини і основних свобод (1950 р., ратифіковану в 1997 р.), Європейську конвенцію про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (1987 р., ратифіковану в 1997 р.) та інші.

Стандарти спеціального характеру містяться у таких міжнародно-правових актах, як: Мінімальні стандартні правила ООН поводження з в'язнями (1955 р.), Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку (1979 р.), Мінімальні стандартні правила ООН, що стосуються відправлення правосуддя у відношенні неповнолітніх («Пекінські правила», 1982 р.), Європейські пенітенціарні правила (1987 р.), Звід принципів захисту всіх осіб, що піддаються затриманню або ув'язненню в будь-якій формі (1988 р.), Мінімальні стандартні правила ООН у відношенні заходів, не пов'язаних з тюремним ув'язненням («Токійські правила», 1990 р.), Правила ООН, які стосуються захисту неповнолітніх, позбавлених волі (1996 р.) тощо.

Найбільш детально спеціальні міжнародні стандарти стосовно засуджених до позбавлення волі осіб викладені у Мінімальних стандартних правилах поводження з в'язнями, які у 1955 році були схвалені Економічною і Соціальною Радою ООН.

Як зазначено у Правилах, ідея розробки універсальних норм стосовно поводження з в'язнями вперше була висунута Міжнародною кримінальною і пенітенціарною комісією, що підготувала збірник правил, які були схвалені Лігою Націй у 1934 році. У 1951 році вказану Комісію було розпущено, а провідну роль у міжнародній діяльності у цій сфері стала відігравати ООН, якою 30 серпня 1955 року і було схвалено Мінімальні

стандартні правила поводження з в'язнями [резолюція 663 СІ (XXIV)]. Зазначені правила відображають загальний принцип та практику поводження з в'язнями. Це є мінімальні умови, що розглядаються ООН як прийнятні як такі, що покликані також забезпечувати захист в'язнів від поганого поводження, особливо в тому, що стосується підтримування дисципліни і застосування заходів щодо наведення порядку в пенітенціарних установах [3].

Вказані правила впливають на пенітенціарну політику та практику в країнах, які погодилися з їх основними положеннями. Вони отримали визнання серед міжнародної спільноти як значущі практичні рекомендації з управління установами виконання покарань і поводження з ув'язненими.

Зауважимо, що ці стандарти витримали всі виклики часу та на сьогодні залишаються актуальними і затребуваними, оскільки складають міжнародно-правовий інститут захисту прав людини, засудженої до позбавлення волі.

За мінімальними стандартами, що містяться у цих правилах, прослідковується основний принцип діяльності установ виконання покарань – робота з засудженими, спрямована для повернення їх до повноцінного життя в суспільстві. У них розкрито положення щодо процедури вивчення особи ув'язненого, тримання ув'язнених у відповідності з розподілом на категорії, обладнання приміщень для їх перебування (наприклад, на окреме ліжко відповідно до національних чи місцевих норм), санітарно-гігієнічне забезпечення та своєчасне надання медичної допомоги (а у разі необхідності – забезпечення належним лікуванням), матеріально-технічне забезпечення, якісне харчування, недопускання застосування до в'язнів жорстоких, нелюдських або принизливих видів покарання за дисциплінарні проступки, залучення до фізичних вправ, спорту, праці, освіти, надання відпочинку, підтримання стосунків із зовнішнім світом і опіки після звільнення тощо.

Так, організація і методи роботи в закладах повинні максимально наближатися до тих, які прийняті за стінами закладів, щоб в'язні привчилися таким чином до умов праці на волі (п.72 частини II). З самого початку відбування терміну покарання слід думати про майбутнє, яке чекає в'язня після його звільнення. Тому треба допомагати йому підтримувати й зміцнювати зв'язки з особами та установами, що знаходяться за стінами закладу, які здатні захистити інтереси його сім'ї і сприяти включенню в життя суспільства після звільнення (п. 80 частини II) [3].

Як зауважує Н. Рябих, неабияку увагу міжнародно-правові стандарти звертають на духовну ізоляцію. Так, Мінімальні стандартні правила поводження з ув'язненими запровадили основну суть ізоляції засудженого, яка проявляється в тому, що позбавляють його свободи. Тому, крім випадків, коли сегрегація (відокремлення) видається виправданою або коли цього вимагає дисципліна, в'язнична система не повинна поглиблювати страждання, які випливають з такого становища [4, с. 176].

У більшості положення Європейських пенітенціарних (в'язничних) правил, затверджені Комітетом міністрів РЄ (1987 р.) [5] і рекомендовані державам – членам РЄ для реалізації у національному законодавстві та практичному використанні, схожі з Мінімальними стандартними правилами поводження з в'язнями. Ці правила регулярно оновлюються і не містять конкретних норм міжнародного права, але, у той же час, визнаються на міжнародному рівні як такі, що утверджують прогресивне розуміння всієї пенітенціарної системи, створеної для служіння інтересам суспільства та держави. Вони застосовуються щодо всіх осіб, узятих під варту судом, а також засуджених до позбавлення волі.

Основними принципами цих правил є те, що при поводженні з усіма особами, позбавленими волі, необхідно дотримуватися прав людини (п.1); життя в місцях позбавлення волі повинно бути,

настільки це можливо, наближене до позитивних аспектів життя у суспільстві (п. 5); утримання під вартою має здійснюватися таким чином, щоб сприяти поверненню до суспільства осіб, позбавлених волі (п. 6); персонал пенітенціарних установ виконує важливу суспільну функцію, і тому порядок їх набору, професійної підготовки та умови роботи повинні забезпечувати їм можливість підтримувати високі стандарти поведінки з ув'язненими (п. 8) [5].

Європейські пенітенціарні правила відображають прогресивний підхід до процесу впливу на засуджених, спрямований на їх виправлення завдяки трудовій діяльності, що не повинна мати елементи покарання. Так, згідно з п.26.1 Правил, працю в місцях ув'язнення варто розглядати як позитивний елемент внутрішнього режиму та ніколи не застосовувати як покарання [5]. Тільки так можна сприяти розвитку соціально корисних професійних навичок у засуджених, результатом яких є перспектива успішної реінтеграції.

Водночас, правилами передбачена відповідальність державних органів і їх посадових осіб за ставлення до ув'язнених з метою непорушення їх особистих прав. Зокрема, за пенітенціарні установи повинні відповідати органи державної влади (п.71); керування пенітенціарними закладами мусить здійснюватися в етичному контексті, у рамках якого визнається, що до ув'язнених необхідно ставитися гуманно та з повагою до невід'ємної гідності людини (п. 72.1) [5].

Отже, ключовою ідеєю європейських правил є виправлення засудженої особи через призму позитивного впливу на погляди і поведінку такої особи з боку персоналу установи, не порушуючи її особистості, а також сприяння формуванню навичок, які допомагають швидко реінтегруватися у суспільство.

Низку міжнародно-правових актів доповнюють Мінімальні стандартні правила ООН стосовно заходів, не пов'язаних з тюремним ув'язненням. Ці правила прийнято називати Токійськими, оскільки вони були розроблені Інститутом

Азії і Далекého Сходу при ООН у Токіо у 1990 році.

На відміну від попередніх правил, Токійські правила складаються з основних принципів, що сприятимуть застосуванню до правопорушників (підозрюваного, обвинуваченого, засудженого) на всіх етапах відправлення кримінального судочинства певних видів заходів, не пов'язаних із позбавленням волі, а також мінімальних гарантій для таких осіб. Ними передбачено систему заходів, альтернативних позбавленню волі, а саме: усні санкції (зауваження, попередження, осуд), умовне звільнення від відповідальності, економічні санкції та грошове покарання (разові й щоденні штрафи), конфіскація або постанова про позбавлення права на майно, повернення майна жертві або його компенсація, умовне покарання або покарання з відстрочкою, виконання громадсько-корисних робіт, домашній арешт, направлення у виправну установу з обов'язковою щоденною присутністю, будь-яке інше поведіння, не пов'язане з тюремним ув'язненням (п.8.2.) [6]. Перелічені альтернативні заходи можуть застосовуватися як досудові заходи, так і після винесення вироку з урахуванням ступеня тяжкості скоєного правопорушення, особистості та біографії правопорушника.

Поміж іншим, ці правила мають на меті забезпечення більш активної участі громадськості у здійсненні правосуддя за кримінальними справами, а також сприяння розвитку в правопорушників відчуття відповідальності перед суспільством. Гуманістичний підхід правил ще раз підтверджує залучення громадянського суспільства до участі у відправленні кримінального судочинства та розглядається, з одного боку, як відповідний внесок у справу щодо захисту інтересів суспільства, а з другого – для запобігання невинуватого застосування до правопорушника тюремного ув'язнення.

Як і всі інші міжнародні нормативно-правові акти, Токійські правила мають рекомендаційний характер та можуть

застосовуватися у кожній країні з урахуванням її економічних, соціальних і культурних умов, а також цілей та задач системи кримінального правосуддя.

Варто окреслити, що у класифікації міжнародних стандартів діють Мінімальні стандартні правила ООН, які стосуються відправлення правосуддя стосовно неповнолітніх, – «Пекінські правила» (1985 р.). Дані правила визначають принципи поведінки з неповнолітніми правопорушниками на всіх стадіях кримінального судочинства, включаючи відбування ними кримінального покарання. Водночас, у правилах акцентується увага на вдосконаленні системи правосуддя стосовно неповнолітніх, яка насамперед має бути направлена на забезпечення благополуччя неповнолітнього і будь-які заходи кримінального впливу стосовно нього мають завжди бути співмірні як з особливостями його особистості, так і з обставинами правопорушення.

Важливе місце у вказаних правилах займають основні процесуальні гарантії для неповнолітніх, якими є: презумпція невинуватості, право бути повідомленим у пред'явленні обвинувачення, на відмову давати показання, мати адвоката, на присутність батьків або опікуна, на очну ставку зі свідками та їх перехресний допит, на апеляцію до вищої інстанції. Ці права повинні бути гарантовані неповнолітньому на всіх етапах судового розгляду (п.7.1). Загальновизнаним є те, що судовий розгляд має відповідати інтересам неповнолітнього і здійснюватися в атмосфері розуміння, що дозволить неповнолітньому брати участь у ньому та вільно висловлювати свою думку (п. 14.2) [7].

Пекінські правила, хоча й акцентують увагу на дотриманні процесуальних гарантій неповнолітніх, але віддають центральне місце виховному впливу стосовно них, ставлячи їх виправлення переважним без ізоляції від суспільства.

До речі, щоб уникнути тюремного ув'язнення, до неповнолітніх застосовуються альтернативні заходи (п.

18.1). Поміщення неповнолітнього в якусь виправну установу завжди має бути крайнім заходом, який застосовується протягом мінімально необхідного терміну (п. 19.1). Метою виховної роботи з неповнолітніми у виправних установах є забезпечення опіки, захисту, освіти та професійної підготовки для надання їм допомоги щодо виконання соціально-корисної і плідної ролі в суспільстві (п. 21.1). Умовне звільнення з виправної установи застосовується відповідними організаціями в максимально широких масштабах і в максимально ранні терміни (п. 28.1) [7].

Отже, аналіз вищевказаних міжнародних стандартних правил свідчить, що вони мають на меті запропонувати свої рекомендації щодо створення у країнах мінімальних загальновизнаних гуманних умов поведінки та тримання позбавлених волі осіб, щоб забезпечити повагу до людської гідності й усебічного дотримання прав людини на всіх етапах кримінального судочинства.

Проте, системні порушення прав людини у місцях несвободи продовжують мати місце, про що згадується у повідомленнях і щорічній доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини Л.Денісової про стан додержання та захисту прав і свобод людини й громадянина в Україні за 2019 рік, опублікованій у березні 2020 року. Зокрема, з доповіді вбачається, що протягом 2019 року було проведено 711 моніторингових візитів до місць несвободи, а також розглянуто 1775 повідомлень громадян, які перебували у місцях несвободи та членів їх сімей щодо порушень прав таких громадян. За результатами візитів правоохоронними органами було розпочато досудове розслідування у 63 кримінальних провадженнях за фактами дій працівників правоохоронних органів, нанесення тілесних ушкоджень, катувань, зловживання службовим становищем, залишення в небезпеці. За її словами, заходи, здійснені Уповноваженим, дали змогу виявити основні порушення прав людини в місцях несвободи, зокрема:

катування, жорстоке, нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження чи покарання; порушення прав на свободу та особисту безпеку; достатній життєвий рівень, що включає достатнє харчування, одяг, житло; охорону здоров'я та медичну допомогу; професійну правничу допомогу. Наприклад, залишаються не вирішеними питання щодо проведення медичних оглядів засуджених, які утримуються у виправних центрах (медичні частини при таких установах не функціонують); належного рівня обстеження в'язнів на туберкульоз і надання медичної допомоги хворим на різні форми туберкульозу [8, с. 137, 156].

Враховуючи щорічну доповідь Уповноваженого, яка звертає увагу на наявність чисельних фактів недотримання прав людини, вважаємо за необхідне приведення умов тримання та поводження з засудженими особами у місцях неволі й в інших установах виконання покарань максимально наближеними до вимог, встановлених міжнародними нормативно-правовими актами. Це дозволить мінімізувати порушення фундаментальних прав людини та посилити ефективність практичних інститутів кримінально-виконавчих правовідносин.

Висновки і перспективи подальшого дослідження. Зробивши теоретико-правовий аналіз низки міжнародних нормативно-правових актів, можна зробити висновки, що пріоритетами у сфері виконання покарань повинні стати: забезпечення прав людини в системі виконання покарань; дотримання Мінімальних стандартних правил щодо поводження й тримання засуджених осіб; підвищення ефективності діяльності органів кримінально-виконавчої спрямованості.

Отже, існує реальна потреба у виявленні проблемних моментів у діяльності установ виконання покарань. Для цього варто окреслити деякі напрями діяльності, які слід упроваджувати на сучасному етапі з метою забезпечення прав людини в установах відбукання покарань:

Література:

- надалі продовжувати прийняття та впровадження у національне законодавство норм міжнародно-правових актів, які закріплюють права і свободи людини;

- з погляду відповідності чинного кримінально-виконавчого законодавства нормам міжнародних стандартів бажано було б наповнити їх більш стимулюючим змістом заохочувальних заходів, а також запровадити в установах кримінально-виконавчої системи відповідні умови для сприяння поверненню засуджених (після відбуття покарання) до правослухняного способу життя у надзвичайно короткі строки;

- постійно вивчати матеріали інспектувань і щорічних доповідей Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та виявлені ним факти порушень прав і свобод громадян з метою їх запобігання у подальшому, підвищення ефективності діяльності установ виконання покарань;

- забезпечити відповідність умов тримання та поводження з засудженими особами вимогам людської гідності й нормам, встановленим міжнародними нормативно-правовими актами;

- не допускати випадків нехтування прав людини в установах виконання покарань та віднесення засуджених до осіб «поза суспільством».

Таким чином, запровадження в Україні міжнародних стандартів з прав і свобод засуджених осіб є одним з актуальних питань сьогодення, які стоять перед державою з огляду на необхідність реалізації конституційних положень щодо прав людини. Для набуття результативності ефективності діяльності органів та установ виконання покарань, слід детально регламентувати її за допомогою теоретико-правового аналізу міжнародних нормативно-правових актів, у яких закріплені основні міжнародні стандарти захисту прав людини, а також шляхом імплементації міжнародних норм у національне законодавство.

1. Кирилюк В.А., Стеблинська О.С. Імплементація міжнародних стандартів щодо забезпечення прав засуджених у діяльності органів та установ виконання покарань. *Альманах права*. 2017. Вип. 8. С. 323-327.
2. Почанська О. Основні форми використання міжнародно-правових стандартів у сфері забезпечення прав осіб, засуджених до позбавлення волі в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Вип. 1. Том. 2. С. 166-172. URL: http://www.nvppp.in.ua/vip/2018/1/tom_2/34.pdf (дата звернення 08.08.2020).
3. Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями від 30.08.1955 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_212#Text (дата звернення 08.08.2020).
4. Рябих Н.В. Міжнародно-правові стандарти у галузі захисту прав осіб, засуджених до позбавлення волі. *Форум права*. 2016. № 2. С. 175–179. URL: <https://nbuv.gov.ua/UJRN/FP> (дата звернення 08.08.2020).
5. Європейські пенітенціарні правила, затверджені Комітетом міністрів РЄ (1987 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_032#Text (дата звернення 08.08.2020).
6. Мінімальні стандартні правила ООН відносно заходів, не пов'язаних з тюремним ув'язненням («Токійські правила») від 14 грудня 1990 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_907#Text (дата звернення 19.11.2020).
7. Мінімальні стандартні правила ООН, які стосуються відправлення правосуддя у відношенні неповнолітніх («Пекінські правила») від 29 листопада 1985 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_211#Text (дата звернення 19.11.2020).
8. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні за 2019 рік. URL: <http://ombudsman.gov.ua/> (дата звернення 22.11.2020). С. 137, 156.

Reference:

1. Kirilyuk, V.A. and Steblinska, O.S. (2017), «Implementation of international standards for ensuring the rights of convicts in the activities of bodies and institutions for the execution of sentences», *Almanach of law*, vol. 8, pp. 323-327.
2. Pochanska O. (2018), «The main forms of using international legal standards in the field of ensuring the rights of persons sentenced to imprisonment in Ukraine», *Scientific bulletin of public and private law*, vol.1, tom. 2, pp.166-172. available at: http://www.nvppp.in.ua/vip/2018/1/tom_2/34.pdf (Accessed 8 Aug 2020).
3. Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners of 30.08.1955 in edition of 30.08.1955 (1955). Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_212#Text (Accessed 8 Aug 2020).
4. Ryabyx N.V. (2016). «International legal standards in the field of protection of the rights of persons sentenced to imprisonment», *Forum of law*, No. 2, pp. 175-179. available at: https://www.nvppp.in.ua/vip/2018/1/tom_2/34.pdf (Accessed 8 Aug 2020).
5. European Prison Rules of 12.02.1987 in edition of 11.01.2006 (2006). Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_032#Text (Accessed 8 Aug 2020).
6. United Nations Standard Minimum Rules for Non-custodial Measures (The Tokyo Rules) of 14.12.1990 in edition of 14.12.1990 (1990). Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_907#Text (Accessed 8 Aug 2020).
7. United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice (The Beijing Rules) of 29.11.1985 in edition of 29.11.1985 (1985). Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_211#Text (Accessed 8 Aug 2020).
8. Annual report of the Authorized Person of the Verkhovna Rada of Ukraine for Human Rights on the state of observance and protection of human and civil rights and freedoms in Ukraine in 2019 of march 2020 in edition of 20.03.2020 (2020). Available at: <https://www.ombudsman.gov.ua> (Accessed 8 Aug 2020).

Стаття надійшла до друку 14.08.2020